

Т. Л. Надвиничнакандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Тернопільський національний економічний університет

ПСИХОКОРЕКЦІЙНИЙ НАПРЯМОК ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ УНІВЕРСИТЕТУ

У статті проаналізовано та обґрунтовано основні проблеми та перспективи розвитку психокорекційного напрямку діяльності сучасної психологічної служби вищого навчального закладу. Запропоновано матрицю-таблицю, яка є центральним компонентом раніше створеної оргтехнологічної моделі функціонування цього структурного підрозділу, що деталізує всі напрямки роботи психологів, зокрема психокорекційний, визначає його змістовно-інструментальне наповнення й відображає особливості соціально-психологічної роботи фахівців зі студентами різних курсів за чотирма параметрами: завдання; зміст; форми, методи й засоби та результати діяльності, а також гарантує отримання прогнозованого результату.

Ключові слова: психокорекція, психологічна служба університету, інноваційна модель професійної підготовки майбутніх фахівців, оргтехнологічна модель діяльності психологічної служби, психологічний діагноз.

Постановка суспільної проблеми. Нестабільність сучасного українського суспільства, криза усіх його соціальних інститутів та обмеженість перспектив змушує більшість громадян нашої держави все більше хвилюватися за своє майбутнє. У доволі скрутному становищі опинилася більшість населення країни, але найбільш уразливою є молодь, адже саме на її плечі ліг тягар відповідальності за ті зміни, які розпочалися в нашій країні й відповідно до цього постійно розширюється коло проблем, що потребують негайного вирішення. Низький рівень адаптованості, хвилювання щодо майбутнього, невпевненість у завтрашньому дні – усе це провокує виникнення постійного стану тривоги, тривале перебування в якому може завдати відчутного удару психічному здоров'ю юнаків і дівчат. Значну допомогу в розв'язанні більшості означених проблем можуть запропонувати фахівці психологічної служби, які функціонують в більшості освітніх закладів, зокрема й закладів вищої освіти (далі – ЗВО), роль та значення яких щороку зростає. Серед найбільш нагальних та затребуваних у такий складний час напрямків роботи психологів, на нашу думку, поряд із психопрофілактикою, психодіагностикою, психотерапією та ін. є психокорекція, яка потребує ретельного змістового обґрунтування та з'ясування найбільш ефективних форм, методів та засобів її практичного застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча теоретико-методологічні основи цієї проблематики висвітлено в працях багатьох сучасних як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, а саме: А. Співаковської, Г. Бушменської, О. Караванова, Р. Немова, І. Дубровіної, В. Панка, Н. Максимової, Н. Чепелевої, О. Бондаренка, Л. Долинської,

П. Горностай, К. Мілютіної, Г. Балла, Н. Побірченко, Т. Яценко та ін., більшість із них спрямовані на дослідження діяльності психологів у системі психологічної допомоги дітям і підліткам, які навчаються в загальноосвітніх закладах.

Виділення невиділених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Зважаючи на стан досліджуваної проблематики, було з'ясовано, що в більшості наукових джерел поза увагою залишається значне коло проблем, яке стосується психокорекційної роботи психологів, котрі працюють у вищій школі. Особливістю роботи фахівців цього напрямку є те, що серед численних теоретичних підходів, кожен із яких по-своєму трактує причини та наслідки особистісних порушень та пропонує низку специфічних психодіагностичних та психокорекційних інструментів, технік та прийомів, психологу потрібно залежно від конкретної ситуації підібрати той неповторний їхній набір, який би гарантовано забезпечив досягнення максимально позитивного результату, що інколи вимагає доволі багато часу та зусиль. Відтак, на нашу думку, зараз на часі створення професійної технології, яка б максимально оптимізувала наявні засоби та ресурси й ставила аргументовані межі ефективної праці у цьому напрямку.

Мета статті – опрацювати оптимальний психокорекційний зміст професійної діяльності фахівців психологічної служби університету (далі – ПСУ).

Виклад основного матеріалу досліджень. Психологічна служба (далі – ПС) в структурі освіти, яка є складовою державної системи охорони фізичного й психічного здоров'я молодих громадян України, діє з метою виявлення та забезпечення оптимальних соціально-психологічних умов для

розвитку особистості. Період навчання в закладі вищої освіти, під час якого здійснюються професійна ідентифікація та професійна адаптація майбутнього спеціаліста – найбільш важливий для розвитку особистості фахівця будь-якої сфери діяльності. І не лише від фахового, а й від успішного психологічного забезпечення освітнього процесу залежить ефективність підготовки молодих кадрів. Психолог при цьому має широкі й не менш складні, ніж в інших навчальних закладах, поле діяльності, оскільки психологічні проблеми, із якими стикаються викладачі та студенти, досить різноманітні.

Відповідно до Положення про психологічну службу системи освіти України одним із основних видів діяльності фахівця цього структурного підрозділу є корекційно-розвивальна робота, яка спрямована на здійснення психологопедагогічних заходів з метою усунення відхилень у психофізичному, індивідуальному розвитку й поведінці, схильності до залежностей та правопорушень, подолання різних форм девіантної поведінки, психологічний розвиток особистості та формування соціально-корисної життєвої перспективи [9, с. 58].

Незважаючи на достатньо широкий спектр використання поняття психологічної корекції [2; 3; 5 – 10; 13 та ін.], донині між дослідниками цієї проблематики існують істотні суперечності стосовно особливостей її організації та змісту. Наприклад, деякі автори розглядають цей вид діяльності як спосіб профілактики нервово-психічних порушень (А. Співаковська), інші ж (Г. Бушменська, О. Караванова та ін.) розуміють її як метод психологічного впливу, спрямований на створення оптимальних можливостей і умов розвитку особистісного та інтелектуального потенціалу. Відомий російський дослідник Р. Немов трактує психокорекцію як сукупність прийомів, які використовує психолог для виправлення психіки чи поведінки психічно здорової людини, а його колега Г. Онищенко – як тактовне втручання в процеси психічного й особистісного розвитку людини з метою виправлення відхилень.

Нині в нашій країні накопичений значний досвід використання корекційних форм роботи в освітній сфері, які розроблені як закордонними колегами, так і вітчизняними науковцями: програма розвитку та корекції психічного розвитку Л. Венгера, корекційно-розвивальні програми розумового розвитку школярів М. Акімової та В. Козлової, ігровий корекційний тренінг активізації та розвитку розумових операцій підлітків Е. Заїки, психолого-педагогічна корекція окремих психічних утворень студентів вищих навчальних закладів Е. Яковлевої тощо.

У вітчизняній психокорекційній практиці особливої популярності набувають групові методи роботи (І. Вачков, І. Мироненко, Н. Захаров, Є. Сидоренко, Е. Ємельянов, Т. Яценко та ін.), які на думку багатьох фахівців мають очевидні

переваги над індивідуальними методами. Серед останніх можна виділити такі: особистісні труднощі об'єктивуються у світлі сприйняття багатьох людей, нівелюється суб'єктивізм психолога в аналізі матеріалу. У межах цього підходу широко застосовується різноманітна тренінгові робота, а саме: тренінги особистісного зростання, які допомагають учасникам здійснювати рефлексію власної поведінки (Є. Чорний); тренінги формування особистісних та професійних новоутворень студентів, що змінюють і стабілізують професійні якості (П. Лушин), тренінг творчих здібностей КАРУС (В. Моляко) тощо [15].

Незважаючи на таку розвиненість цього напрямку, досі доволі дискусійним питанням є проблема поділу двох сфер психологічної допомоги – психологічної корекції та психотерапії, так як в обох напрямках пред'являються схожі вимоги до особистості клієнта й фахівця, що надає допомогу; рівня професійної підготовки, компетентності та професійних навичок останнього; використаних методів і методик; процесу взаємодії між клієнтом і фахівцем.

У цьому контексті цікавою видається позиція Ю. Алешиної [1], котра вказує, що відмінність термінів «психокорекція» і «психотерапія» виникла не у зв'язку зі специфікою діяльності, а із стереотипом про те, що психотерапією можуть займатися лише люди, які мають спеціальну медичну освіту. Крім того, термін «психотерапія» є загальноприйнятим та універсальним, і в багатьох країнах світу використовується для означення усіх форм і методів професійної діяльності психологів. Відтак досі в науковій спільноті існують певні труднощі в розмежуванні цих понять. На нашу думку, важливим аспектом у визначенні зазначених відмінностей є теза про те, що психокорекція зорієнтована на клінічно здорову особистість, котра в повсякденному житті зіштовхнулася з певними психологічними труднощами, а також на особу, яка не має помітних проблемами, проте бажає змінити своє життя або має на меті саморозвиток чи самореалізацію.

Якщо зазначені напрямки шукають відмінності в предметі своєї діяльності та визначенні об'єкта впливу, то такий вид діяльності фахівця-психолога як психодіагностика не просто допомагає, а є відправною точкою у психокорекційній практиці. Адже саме від «...правильності та достовірності поставленого психологічного діагнозу як ключового етапу виявлення та початку роботи з явними чи прихованими проблемами особистісного, міжособистісного або міжгрупового характеру буде залежати й ефективність подальшої психокорекційної роботи, котра має бути спрямована не просто на корекцію відхилень та їхнє попередження, а й на створення сприятливих умов для найбільш повної реалізації потенційних можливостей усебічного розвитку особистості» [11, с. 69].

Оргтехнологічна модель діяльності СПСУ

Цикл професійної підготовки: періоди цілісного освітнього процесу	Напрями діяльності психологічної служби університету			
	завдання діяльності	зміст діяльності	форми, методи й засоби діяльності	результат
1. Психокорекційна робота				
Інформаційно-пізнавальний: студент I курсу як суб'єкт освітньої поведінки	Поставлення достовірного психологічного діагнозу для визначення проблемного кола, що стосується порушень когнітивної, емоційно-мотиваційної, поведінкової, морально-духовного сфер особистості студента; виявлення «груп ризику» серед молодих людей, у яких спостерігаються значні труднощі в одній чи декількох зазначених сфер	Визначення близьких та віддалених перспектив особистісного розвитку кожного студента; вивчення умов для створення сприятливого психологічного клімату в студентському довір'ї	Соціально-психологічний тренінг, у структуру якого входять такі складові: групові дискусії першопочатків «Я студент: мій новий соціальний статус»; рольова гра «Подолання тривожності», груповий аналіз оцінок і самооцінок «Я і студентська група – одна сім'я» (проводиться разом із кураторами); індивідуальна психокорекційна робота «з випадком» (подолання ситуативної тривожності, агресивності, конфліктності, підвищення пізнавального інтересу, мотивації до навчання тощо)	Підвищення психосоціальної адаптованості до умов життя й навчання в умовах ВЗО; відкоректована актуальна лінія особистісної адаптованості; зниження рівня як особистісної так і між групової емоційної напруги, тривожності, агресивності, конфліктності; підвищення рівня вмотивованості, комунікабельності, впевненості тощо.
Нормативно-регуляційний: студент II курсу як особистість освітньої діяльності	Корекція нормативного поля особистості студента шляхом усвідомлення ним прийнятних стилів та форм поведінки як в житті загалом, так і в освітньому просторі ВЗО зокрема	Психокорекційна робота із соціально-психологічною картою особистості студента, у якій містяться відомості про міру свободи та усвідомленості власної соціальної поведінки, її можливих наслідків та повноти відповідальності за наслідки вчинків	Колективне групове заняття «Я очима інших», арт-терапевтична група «Я і світ довкола мене», групові роботи із застосуванням біхевіоральних технік «Прийми мене таким, яким я є»; індивідуальна робота з учасниками освітнього процесу із елементами арт-терапевтичних технік, психо-гімнастики, технік тілесно-орієнтованої терапії, ігро-, бібліо-, музикотерапії тощо	Відкоректований соціально-психологічний портрет студента, що охоплює інтелектуальний, особистісний і професійний різновиди потенціалу як суб'єктний ресурс для фахової компетентності та особистісної самоактуалізації
Ціннісно-рефлексивний: студент III-IV курсів як індивідуальність освітніх учинків	Формування чи вдосконалення наявного рівня розвитку компонентів Я-концепції студента як індивідуальності (розуміння й усвідомлення своїх власних особистісних якостей: неповторності, унікальності, креативності, їхньої ролі у визначенні власного життєвого та професійного шляху, подолання перешкод, які заважають реалізації поставлених цілей	Корекція смислоціннісної картини життєдіяльності студента з метою уможливлення самопроєктування його подальшого становлення як індивідуальності та подолання труднощів, які супроводжують цей процес	Тренінг особистісного зростання, тренінг професійного зростання, тренінг спілкування «Дозволь собі бути щасливим»	Удосконалений ціннісно-орієнтаційний портрет студента, що розкриває його аксіосферний потенціал у взаємодоповненні профспрямованості, соціальної активності, особистісної саморегуляції, ціннісної зорієнтованості та соціально-рольової компетентності
Духовно-креативний: студент V-VI курсів як універсум освітнього самотворення	Цілеспрямована організація процесів смислопродукування й самотворення психічних образів студентів; визначення вектору їхнього морального та духовного становлення	Розширення меж морально-естетичного самовдосконалення особистості студента шляхом рефлексивного переструктурування особистісних знань, норм і цінностей	Комплексна психологічна програма розвитку моральної самосвідомості студента-випускника	Відрефлексований психодуховний портрет випускника, який став на шлях професійного зростання й самоактуалізації

Таке бачення проблеми презентує ще один надзвичайно важливий напрямок роботи ПСУ, а саме прогностичний, адже лише правильний і вчасно поставлений психологічний діагноз, який містить деталізований опис структури виявлених психічних властивостей індивіда в сукупності з грамотно розробленою психокорекційною програмою, що спрямована на виправлення недоліків у розвитку останнього, уможливорює формулювання обґрунтованого та достовірного прогнозу особистісного розвитку.

Як бачимо, урахування всіх цих обставин, дає можливість розглядати весь процес надання психологічної допомоги учасникам освітнього процесу ЗВО як досконалу та ефективну технологію, де кожен крок гарантовано приводить до очікуваного результату.

Раніше нами презентована теоретична модель етапів діяльності ПСУ, розроблена в контексті функціонування авторської інноваційної освітньої моделі професійної підготовки майбутніх фахівців (А. Фурман), що передбачає цілеспрямовану ритмічну роботу психологів із свідомістю й самосвідомістю студентів як суб'єктів, особистостей, індивідуальностей та універсумів упродовж їхнього навчання у ЗВО за розвитково-зорієнтованого кредитно-модульного освітнього оргциклу [12]. Основною особливістю пропонованої моделі є положення про те, що невід'ємною складовою прогнозованого творення особистості студента є контрольований (заданий певною програмою) його психосоціальний розвиток – комплексне поєднання всіх функціональних змін (фізичне змужніння, накопичення психічних енергоресурсів, освоєння соціального простору, визначення свого «Я» тощо) та розвиток соціальних властивостей і суспільних способів поведінки, а не лише формальне розуміння молодою людиною соціальних норм і цінностей. Відтак, знаючи про особливості особистісного становлення студента на кожному окремому етапі освітнього циклу (навчальному курсі), психолог може застосувати найбільш ефективний арсенал психокорекційних засобів. Так, наприклад, основною проблемою першокурсника є проблеми з адаптацією (як до нових умов життєдіяльності в новому місті, колективі так і до вимог освітнього закладу), а для студента, який навчається на третьому курсі найважливішим є вдосконалення професійних якостей, усвідомлення себе як майбутнього фахівця. Відповідно до цього, фахівець-психолог, отримавши інформацію ще на початкових етапах навчання, може не лише скласти план та визначити програму психокорекційних заходів, а й із великою точністю спрогнозувати вектор осо-

бистісного розвитку як окремого студента так і особливостей міжгрупової взаємодії всередині групи чи на потоці.

Ядром пропонованої моделі є так звані матриці-таблиці, що деталізують її змістово-інструментальне наповнення та відображають особливості соціально-психологічної роботи практичних психологів і соціальних педагогів зі студентами різних курсів за чотирма параметрами: а) завдання, б) зміст, в) форми, методи й засоби; г) результати діяльності. У попередніх роботах нами були презентовані таблиці, які узагальнюють профілактичний та психодіагностичний напрями діяльності фахівців ПСУ [4; 11; 12;]. Продовженням розпочатої роботи є наведена нижче таблиця, яка технологізує психокорекційну роботу психолога (табл.1).

Зауважимо, що, здійснюючи цей вид діяльності, фахівець має досконало володіти психокорекційними технологіями: сукупністю знань про способи й засоби проведення психокорекційного процесу як складної системи, що містить стратегічні та тактичні задачі (розробка методів і психокорекційних технік, форма проведення корекційної роботи, підбір і комплектування груп, тривалість і режим занять). Відтак така робота має будуватися не як просте тренування вмінь і навичок за допомогою окремих вправ, а як цілісна усвідомлена діяльність.

За цих умов основним інструментом фахівця, звичайно, є психокорекційна програма, яка одночасно функціонує на трьох рівнях: психологічному, корекційному й розвивальному – має бути спрямована не просто на корекцію відхилень та їхнє попередження, а й на створення сприятливих умов для найбільш повної реалізації потенційних можливостей усебічного розвитку особистості.

Висновки. Поряд із психодіагностикою та психотерапією, психокорекція є одним із провідних видів психологічної допомоги, який передбачає активний цілеспрямований вплив на особистісний, поведінковий й інтелектуальний рівень функціонування особистості. Зважаючи на важливість та складність такого завдання, фахівцю ПСУ важливо не просто володіти набором психокорекційних засобів, методів і прийомів, а організувати свою роботу як технологічно грамотний, довершений процес, який гарантовано забезпечить отримання очікуваного результату. А це може відбутися лише за умов, коли всі інші, не менш важливі напрямки роботи психолога – психодіагностичний, профілактичний, прогностичний тощо, будуть узагальнені за таким самим принципом. У подальшому це й стане предметом наших досліджень.

Література:

1. Алешина Ю. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. Москва: Наука, 2009. 438 с.
2. Венгер А. На что жалуется? Выявление и коррекция неблагоприятных вариантов развития личности детей и подростков. Москва: Изд-во МГУ, 2004. 275 с.
3. Выготский Л. Психология. Москва: Апрель-Пресс, 2000. 507 с.
4. Надвичина Т. Моделі й схеми профілактичної роботи психологічної служби університету. Психологія і суспільство. 2016. № 1. С. 114–134.
5. Немов Р. Психология: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: в 3 кн. – 4-е изд. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. Кн. 1: Общие основы психологии. 688 с.
6. Осипова А. Введение в практическую психокоррекцию: групповые методы работы. Москва: Московский психолого-социальный институт, 2000. 240 с.
7. Панок В., Острова В. Психологічна служба вищого навчального закладу (організаційно-методичні аспекти). Київ: «Освіта України», 2010. 230 с.
8. Пидкасистый П. Коррекционная педагогика с основами специальной психологии. Москва: Политиздат, 1990. 375 с.
9. Про забезпечення розвитку психологічної служби в системі освіти України. Наказ МНО України № 592/33 від 15.08.2001. Практична психологія та соціальна робота. 2001. № 7 (34). 96 с.
10. Скотарева Е. Психолого-педагогическая коррекция: теоретико-методологический аспект: учеб. пособие для студ. психол. спец. Саратов: Изд. центр «Наука», 2007. 72 с.
11. Фурман А., Надвичина Т. Діагностичний напрям узмістовлення діяльності. Психологія і суспільство. 2014. № 3. С. 69–101.
12. Фурман А., Надвичина Т. Психологічна служба університету: від моделі до технології. Психологія і суспільство. 2013. № 2. С. 80–104.
13. Чепелева Н., Повякель Н. Психологічна служба у вищих закладах освіти. Практична психологія та соціальна робота. № 6 (33). 2001. С. 43–48.
14. Яценко Т. (у співавторстві). Концептуальні засади й методика глибинної психокорекції: Підготовка психолога-практика: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2008. 342 с.
15. Історія розвитку корекційної практики. URL: <http://um.co.ua/10/10-13/10-137165.html>

Надвичина Т. Л. Психокоррекционное направление деятельности психологической службы университета

В статье проанализированы и обоснованы основные проблемы и перспективы развития психокоррекционного направления деятельности современной психологической службы высшего учебного заведения. Предложено матрицу-таблицу, которая является центральным компонентом ранее созданной оргтехнологической модели функционирования данного структурного подразделения. Она детализирует все направления работы психологов, в частности психокоррекционное, определяет его содержательно-инструментальное наполнение и отражают особенности социально-психологической работы специалистов со студентами разных курсов по четырем параметрам: задачи; содержание; формы, методы и средства и результаты деятельности, а также гарантирует получение прогнозируемого результата.

Ключевые слова: психокоррекция, психологическая служба университета, инновационная модель профессиональной подготовки будущих специалистов, оргтехнологическая модель деятельности психологической службы, психологический диагноз.

Nadvynychna T. L. Psycho-correctional direction of the university psychological service activity

In the article the main problems and prospects for the development of psycho-correctional direction of the modern psychological service (PS) activity of higher education establishment have analyzed and substantiated. Proposed innovative educational model of future specialists' professional training, which aims to develop and implement a theoretical model of the University psychological service activity. The central core of the proposed model is so-called matrix-tables, which detail all areas of work, including psycho-correction. They contain its content instrumental database and reflect the peculiarities of the psychologists' socio-psychological work with students of different courses in four parameters: task; content; forms, methods, means and results of activity.

Key words: psycho-correction, university psychological service activity, psychological counseling, theoretical model, educational process.